

De rechten van landschap en natuur

De mondiale vraag naar grondstoffen neemt sterk toe, terwijl het aanbod schaarser wordt. De transitie in westerse landen naar duurzame, hernieuwbare energie, bijvoorbeeld opgewekt door zonnecellen en opgeslagen in batterijen, leidt tot een toenemende vraag naar 'kritische grondstoffen' zoals metalloïden en zeldzame aardmetalen. Die vraag zal binnen vijftig jaar verdubbelen schrijven Kenneth Rijdsdijk en Harry Seijmonsbergen.

Luchtfoto van met olie vervuilde Niger Delta in Nigeria. In een langslpende rechtszaak, gestart door vier Nigeriaanse boeren en ondersteund door Milieudefensie, oordeelde het gerechtshof begin 2021 dat oliebedrijf Shell verantwoordelijk kan worden gehouden voor veroorzaakte milieuvuiling in het buitenland.
Foto: Marten van Dijk / Flickr

Die verdubbeling is vooral te danken aan de grondstoffenhonger in de rijke westerse landen, terwijl de feitelijke mijnbouw in veel gevallen plaatsvindt in ontwikkelingslanden¹. Recentelijk is een op satellietbeelden gebaseerde database gepubliceerd met meer dan 21 duizend actieve bovengrondse mijnbouwlocaties voor mineraalwinning, die inmiddels tezamen meer dan de oppervlakte van Groenland (57 duizend km²) beslaan². Dat betekent o.a. dat binnen de mijnbouw schaalvergroting en exploratie naar meer en andersoortige (olie)producten en kritische grondstoffen steeds verder toeneemt. Een voorbeeld is de opschaling van teerzandwinningen in de Verenigde Staten, wat kan leiden tot een extra toename van broeikasgassen en gepaard kan gaan met schade aan terrestrische en lacustriene ecosystemen en grondwaterreservoirs. Ook het fracken van oliehoudende schalies kan leiden tot verontreiniging van aquifers, waardoor irrigatiewater en drinkwater onbruikbaar worden.

Aanklacht / Bedrijven die daadwerkelijk de omgeving blijvend vervuilen en verstoren, kunnen tegenwoordig worden berecht. Bedrijven die daarentegen aantoonbaar maatregelen hebben genomen om milieuschade tegen gaan, of die zich committeren aan vergroening, blijven buiten schot. Shell is recentelijk op 1 december 2020 aangeklaagd en inmiddels veroordeeld vanwege het niet willen ingaan op eisen van Milieudefensie om in de toekomstige bedrijfsvoering te streven naar het volledig terugdringen van maatschappelijk leed en het voorkomen van schade aan het milieu. De rechter heeft gesteld dat Shell haar wereldwijde CO₂ uitstoot in 2030 met 45 procent moet verminderen ten opzichte van 2019. Dit betekent dat Shell met haar toekomstige beleid moet voldoen aan het Parijsklimaatakkoord en daarmee de transitie naar duurzame energie erkent en bevordert. De aanklagers kozen Shell uit omdat het bedrijf gedurende de afgelopen vijftig jaar verantwoordelijk is geweest voor circa twee procent van de mondiale uitstoot van broeikasgassen en daarmee één van de grootste

uitstoters van CO₂ wereldwijd is. Deze veroordeling past in een nieuw, veranderend mondiaal bewustzijn waarvan ook andere mijnbouwbedrijven zich rekenschap moeten geven. Veel grote bedrijven zijn zich tegenwoordig zeker wel bewust van hun rol ten opzichte van milieu en klimaat en streven oprecht naar verduurzaming en reducering van schadelijke uitstoot. Maar de praktijk van bijvoorbeeld mijnbouwwinning is complex, en milieuwetten en ethische normen, alsook plannen omtrent maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO), verschillen per land of regio. Vaak wordt door één en hetzelfde mijnbouwbedrijf in verschillende regio's MVO op een andere manier ingevuld. Zo blijkt dat westerse goudwinningsbedrijven zich in hun thuislanden strikt houden aan de daar geldende strengere milieu- en gezondheidsnormen, maar diezelfde normen niet hantieren in niet-westerse landen die vaak een soepeler milieubeleid hebben. Hoewel deze bedrijven zich daarmee netjes aan de lokale regelgeving houden, lijkt het een kwestie van tijd totdat het aantoonbaar meten met twee maten kan gaan leiden tot aanzienlijke schadeclaims. Zo wordt de milieu-, economische en sociale schade die mijnbouwactiviteiten veroorzaken in ontwikkelingslanden bijvoorbeeld bijgehouden door een activistische wetenschapsgroep in het Mapping Environmental Justice project³. Op hun website staan meer dan drieduizend geregistreerde schadegevallen. Deze database maakt het mogelijk om na te gaan of er na het verstrijken van enkele jaren verbetering is opgetreden of dat de activiteiten ongestoord door zijn gegaan. Potentieel kan dit de juridische onderbouwing van toekomstige aanklachten tegen schade veroorzaakt door mijnbouw ondersteunen.

Rivieren / Een andere trend is het gebruik van het strafrechtelijk instrument om rivieren tot rechtspersonen te maken, zodat zij beschermd kunnen worden. Vervuiling die direct of indirect rivieren bereikt, heeft grote gevolgen voor de benedenstroomse bewoners en ecosystemen. Omdat rivieren vaak landsgrenzen vormen en/of onder beheer staan van

---

Er wordt gewerkt aan een juridische basis om ecocide op te nemen in het internationaal strafrecht

---

verschillende provincies die verschillende jurisdicties hebben, is het handhaven van milieuwetgeving moeilijk. Door rivieren als rechtspersonen te registreren kan er eenduidig beleid bepaald worden en handhaving plaats vinden. Een voorbeeld is de Atrato rivier in Colombia, die sterk verontreinigd was door illegale mijnbouwactiviteiten, wat leidde tot een enorme natuurramp. Tijdens een rechtszaak in 2016 besliste de rechter dat, gezien de aantasting van de levensomstandigheden zoals gezondheid, water voedselveiligheid, milieu en cultuur, de Atrato rivier een beschermde status zou moeten krijgen. Dit besluit heeft ervoor gezorgd dat de rivier daadwerkelijk als rechtspersoon is geduid⁴. In 2017 kregen ook de Ganges en Yamuna / Brahmapoetra rivieren in India en de Whanganui rivier in Nieuw Zeeland deze status, en onlangs heeft Bangladesh al haar rivieren tot rechtelijke entiteiten gemaakt. Hoewel de praktijk zich nog moet bewijzen, zouden vervuilende mijnbouwactiviteiten in de bovenstroomse vanggebieden van rivieren met een dergelijke juridische status makkelijker kunnen worden voorkomen of aan de orde gesteld.

Ecocide / Intussen wordt er ook gewerkt aan de mogelijkheid om bedrijven aansprakelijk te stellen voor ecocide. Onder ecocide verstaat men het bewust vernietigen van ecosystemen door het doden van talloze planten- en diersoorten. Het Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES) maakt al melding maakt van een "ongekende bedreiging van levensvormen". Op het moment van schrijven kunnen, internationaal gezien, individuen wel veroordeeld worden voor milieuschade, maar kan een internationaal opererend bedrijf nog niet aansprakelijk worden gesteld voor het vernietigen van ecosys-

temen en natuur. Daarom wordt er gewerkt aan een juridische basis om ecocide op te nemen in het internationaal strafrecht⁵. De Franse president Macron stelde op 29 juni 2020 dat ecocide als een internationaal misdrijf zou moeten worden geregistreerd, waarvoor bedrijven aansprakelijk gesteld kunnen worden.

Gezien de toename in de exploratie en het belang van de consolidatie van natuurbescherming in het internationaal recht, zal niet alleen de maatschappelijke, maar ook de juridische druk op mijnbouwbedrijven de komende tijd toenemen. De verwachting is dat het toekennen van rechtspersoonlijkheid aan landschap en natuur zal leiden tot een grotere inzet en hoge-

re investeringen van mijnbouwbedrijven en tot duurzamere exploitatie.

Dit onderwerp is een illustratie van de interdisciplinaire uitdagingen waar de geowetenschappen voor staan. Naast exploratie en exploitatie wordt ook de ecologische en sociaalmaatschap-

---

Een andere trend is het gebruik van het strafrechtelijk instrument om rivieren tot rechtspersonen te maken

---

pelijke verduurzaming in de grondstofwinning steeds belangrijker en noodzakelijker. Het is daarom juist nu van groot belang om de aankomende generatie aardwetenschappers en mijnbouwkundigen in interdisciplinair onderwijs bewust te maken van deze maatschappelijke en juridische dimensies. Studenten kunnen hieruit ook inspiratie halen om in hun werkzame leven bij te dragen aan de realisatie van milieuvriendelijke en duurzame winning van mineralen en de bestending daarvan in een duurzaam beleid voor maatschappelijk verantwoord ondernemen.

**Kenneth F. Rijdsdijk en
Harry A.C. Seijmonsbergen**

De auteurs zijn docenten van de interdisciplinaire Master Aardwetenschappen Track: Future Planet Ecosystem Science aan de Universiteit van Amsterdam. Zij onderzoeken de invloed die landschap en landgebruik hebben op de natuur.

Referenties

- ¹ OECD (2019). Global Material Resources Outlook to 2060. Economic Drivers and Environmental Consequences. OECD Publishing, Paris.
- ² Maus, V., Giljum, S., Gutschlhofer, J., da Silva, D.M., Probst, M., Gass, S.L., Luckeneder, S., Lieber, M. and McCallum, I. (2020). A global-scale data set of mining areas. Scientific Data, 7, 1-13.
- ³ Temper, L., Demaria, F., Scheidel, A. et al. (2018). The Global Environmental Justice Atlas (EJAtlas): ecological distribution conflicts as forces for sustainability. Sustainability Science 13, 573–584.
- ⁴ Pecharroman LC. (2018). Rights of Nature: Rivers That Can Stand in Court. Resources 7, 1-14
- ⁵ Rémy Baurichter (2021). Europarlementariërs roepen op tot erkenning van ecocide. De Jurist: 22 januari 2021. Zie <https://www.stopecocide.nl/nieuws-artikelen/europarlementariers-roepen-op-tot-erkenning-van-ecocide>.

De Whanganui rivier in Nieuw-Zeeland heeft sinds 2014 de status als een rechtspersoon met een overeenkomst waarin de rechten van de rivier zijn vastgelegd. De rivier wordt vertegenwoordigd door twee tot zes voogden.

Foto: Tim Proffitt-White / Flickr